

עידכון תנועה וגישה בגדה המערבית נובמבר 2009

התרחש לצד התמסדותם והשתרשותם של מספר אמצעים המשמשים לשליטה ופיקוח על התנועה הפלסטינית ולהגבלתה. תהליך התמסדות זה כולל, בין מרכיביו האחרים, הרחבת רשת הכבישים החליפית (כבישי "מרקם חיים") ושל מספר מחסומים מרכזיים המאוישים דרך קבע. בעוד שחלק מצעדים אלה תרמו להקלת התנועה הפלסטינית, הם גם גבו מהם מחיר במונחים של אבדן קרקעות, שיבוש נתיבי תחבורה מסורתיים והעמקת הפיצול של שטחי הגדה המערבית.⁵

הגדר ממשיכה להוות את המכשול הגדול ביותר לתנועה פלסטינית. במהלך תקופת הדיווח לא נרשמו הקלות כלשהן בתנועת פלסטינים בעלי תעודות זהות של הגדה המערבית לאזורים שבודדו בין הגדר והקו הירוק, כולל ירושלים המזרחית – שטחים שהכניסה אליהם ממשיכה להיות כפופה למשטר היתרים מחמיר. בעיקבות הכרזתם של שטחים חדשים במרכז ובדרום הגדה כ"שטח צבאי סגור" (הידוע גם בשם "מרחב התפר") בינואר 2009, החלו הרשויות הישראליות לדרוש בהדרגה מהחוקרים להצטייד בהיתרי "מבקר" על מנת להיכנס לשטחים אלה. אף על פי שבעונת מסיק הזיתים, שנפתחה בחודש אוקטובר, הנפיקו הרשויות הישראליות היתרים נוספים ופתחו עשרות שערים עונתיים, נפגעה תנועת המטעים שמעבר לגדר בשל העדר גישה במשך השנה לביצוע עבודות תחזוקה וטיפוח.

בירושלים המזרחית, המשיכו הגדר ומשטר ההיתרים הנלווה להגביל באורח חמור את גישתם של פלסטינים תושבי הגדה המערבית לשירותי רפואה מקצועית, חינוך אוניברסיטאי, הזדמנויות עבודה בעיר, פעילות חברתית ומשפחתית וכן למקומות של פולחן דתי. כמו בשנים הקודמות, התירו הרשויות הישראליות במהלך חודש הרמדאן (22 באוגוסט-19 בספטמבר) רק לפלסטינים תושבי הגדה המערבית הנמנים על קבוצות גיל מסוימות (גברים מעל גיל 50 ונשים מעל גיל 45) כניסה חופשית, ללא צורך בהיתר מיוחד, לתפילות יום הששי במסגד אל אקסא; יתר על כן, בגין היערכות לקויה בארבעת המחסומים שדרכם מותר לפלסטינים תושבי הגדה המערבית להיכנס לירושלים, נוצרו במקומות אלה תורים ארוכים ודוחק גדול. המצב היה קשה במיוחד במחסום העיקרי דרכו זורמת התנועה מצפון וממרכז הגדה לירושלים (מחסום קלנדיה).

למעט מספר מצומצם של יוצאים מן הכלל, הרי שבניית קטעים חדשים של הגדר נותרה מוקפאת. בחודש

1. במהלך ששת החודשים האחרונים (מאי-אוקטובר 2009) המשיכו הרשויות הישראליות ליישם שורת אמצעים לשיפור חופש התנועה של האוכלוסייה הפלסטינית בין מרבית המרכזים העירוניים בגדה המערבית, למעט ירושלים המזרחית ואזור H2 שבשליטה ישראלית בעיר חברון. ואולם, במהלך תקופה זאת לא חל שיפור משמעותי בכל הנוגע לגישה לאדמות ולשימוש במרחב על ידי הפלסטינים. שטח C, המשתרע על כ-60% מהגדה המערבית, נותר במידה רבה מחוץ לתחום לשימוש ולפיתוח פלסטיניים. יתר על כן, הגישה של פלסטינים לאזורים שמעבר לגדר, כולל ירושלים המזרחית, וכן לבקעת הירדן ולאזור H2 שבשליטה ישראלית בעיר חברון, נותרה מוגבלת באופן מחמיר.

2. האמצעים המשמעותיים ביותר, שהקלו על זרימת התנועה הפלסטינית בין הערים המרכזיות ברחבי הגדה המערבית, יושמו ברובם בחודשים יוני וספטמבר וכללו את הצעדים הבאים:

- הסרת שני מחסומים מאוישים שחלשו על הגישה לערים קלקיליה וטולכרם;¹
- הסבת ארבעה מחסומים מאוישים, שחלשו על הגישה לערים רמאללה, יריחו, קלקיליה וסלפית, ל"מחסומים חלקיים", המאוישים רק מעת לעת ובאופן אקראי;²
- הקלה על הליכי המעבר במרבית המחסומים שממזרח לגדר, לרבות ביטול החיוב בהיתרים, הרחבת שעות הפעילות וביצוע חיפושים, סריקות ובדיקת מסמכים על בסיס אקראי בלבד;³
- הסרת 46 ערמות עפר וחסמי כבישים (שורת קוביות בטון) שמנעו גישה ממונעת מתושבי קהילות שונות לכבישים ראשיים. מרביתן של קהילות אלה מצויות בדרום הגדה המערבית, בעיקר לאורך כביש 60 וכביש 435.⁴

3. הצעדים שנמנו לעיל מצטרפים לשורה של הקלות תנועה נוספות, שיושמו על ידי הרשויות הישראליות, בעיקר מאז אפריל 2009, ואשר הביאו לידי הורדה משמעותית של זמני הנסיעה בין המרכזים העירוניים הפלסטיניים העיקריים (להוציא ירושלים המזרחית), כמו גם להורדה ברמת החיכוך בין עוברים ושבים פלסטינים לבין הכוחות הישראליים המוצבים במחסומים.

4. השיפור ההדרגתי בתנועה הפלסטינית בין המרכזים העירוניים, שהתפתח במשך השנה וחצי האחרונות,

ספטמבר הורה בית הדין הגבוה לצדק (בג"צ) למדינה לשנות את תוואי הגדר בשלושה מקטעים, בין הערים קלקיליה וטולכרם, לאחר שבית הדין פסק כי התוואי הנוכחי מסב נזק לא מידתי לפלסטינים. אם וכאשר ייושם בפועל התוואי החדש שאושר על ידי בית המשפט, הוא ישפר את גישת החקלאים לאדמותיהם בחלק מהמקומות, ואולם, התוואי החדש מצוי כולו בשטחי הגדה המערבית והוא ממשיך לבודד אלפי דונמים של אדמה חקלאית מעבר לגדר. העתקת תוואי הגדר במקטע נוסף מסביב למובלעת ההתנחלות אלפי מנשה, בעיקבות פסיקה קודמת של בג"צ, הולכת ומושלמת. התוואי החדש יאפשר לשלושה כפרים פלסטינים, שבודדו קודם לכן על ידי הגדר, להתחבר מחדש לגדה המערבית, ואולם, בה בעת יביא התוואי החדש לניתוקם של כפרים אלה משטחים חקלאיים נרחבים השייכים להם, שיוותרו מצידה השני של הגדר.

8. לא ניתן לדווח על שיפור משמעותי בגישה פלסטינית לבקעת הירדן, מצפון ליריחו. כניסת פלסטינים לשטחים אלה ממשיכה להיות מוגבלת ומפוקחת באורח הדוק על ידי ארבעה מחסומים החולשים על כניסת פלסטינים לאזור. בעוד שמאז יולי 2009 פתוחים מחסומים אלה 24 שעות ביממה, הרי שמעבר כלי רכב הנושאים לוחיות רישוי פלסטיניות מוגבל למספר מצומצם של בעלי היתרים בלבד. פתיחת אחד המחסומים האלה (מעלה אפרים) לכלי רכב פלסטיניים בשלהי אוגוסט 2009 היתה קצרת מועד, וההגבלה הושבה על כנה תוך פחות משבועיים.

9. ההתנחלויות הישראליות נותרו בבחינת המכשול המשמעותי ביותר המעצב את מערכת הגבלות הגישה והתנועה של פלסטינים בגדה המערבית, לרבות את תוואי הגדר. במהלך חודש אוקטובר, פסק בית הדין הגבוה לצדק (בג"צ) בעניין עתירה שקראה תגר על האיסור שהוטל על שימוש של פלסטינים בקטע כביש 3265 במערב נפת חברון. האיסור על תנועה פלסטינית בקטע כביש זה הוטל לפני מספר שנים במטרה להגן על מתנחלים ישראלים המתגוררים במאחז "בלתי מורשה" סמוך (נגוהות), והמשתמשים בכביש זה על מנת לנסוע לישראל. כתוצאה מאיסור זה נאלצו תושבי 12 כפרים, הממוקמים לאורך כביש זה, לבצע עיקוף ארוך על מנת להגיע למרכזי השירות. בג"צ פסק כי הפגיעה בחיי היום יום של פלסטינים כתוצאה מהאיסור שהוטל הינו בלתי מידתי, בהתחשב בשיקולי הבטחון הרלוונטיים, ונתן לצבא שלושה חודשים על מנת לפתוח את הכביש לפלסטינים. הפסיקה לא התייחסה לטענת העותרים שהאיסור הנידון הינו בלתי חוקי גם בגין העובדה שהוא מפלה בין תושבי האזור על בסיס לאומיותם.

10. תנועת הפלסטינים בתוך אזור H2 שבשליטה ישראלית בעיר חברון, שם הוקמו שלוש התנחלויות ישראליות

בשנות ה-80 של המאה הקודמת, נותרה מוגבלת באורח מחמיר באמצעות צוים צבאיים ו-93 מכשולים.⁶ בתחילת אוגוסט 2009, החלו הרשויות הישראליות להתיר לפלסטינים, המתגוררים לאורך כביש ראשי העובר באזור זה, לנוע בו בכלי רכב, לאחר קבלת היתר. על מנת לאכוף את הסדרי הגישה החדשים הוקמו שני מחסומים מאוישים באורח מלא משני צידי הכביש. התפתחות זאת מייצגת פן אחד של "דפוס ההתמסדות" וההתקבעות שהוזכר לעיל, ואשר על פיו הקלה בתנועה מלווה לעיתים בעליה ברמת הפיקוח.

11. נכון לסוף חודש אוקטובר נמנו בסה"כ 578 מכשולים ברחבי הגדה המערבית, (להוציא את המעברים שעל הקו הירוק ואת רוב המכשולים באזור H2 שבעיר חברון); נתון זה כולל 69 מחסומים המאוישים דרך קבע, 21 "מחסומים חלקיים", ו-488 מכשולים לא מאוישים (חסמי דרכים מקוביות בטון, ערמות עפר, סוללות עפר, גדור כבישים, שערי דרך ושוחות).⁷ מתוך 69 המחסומים המאוישים דרך קבע, 37 ממוקמים לאורך הגדר והרשויות הישראליות משתמשות בהם לאחת או יותר מהמטרות הבאות:

- לאפשר לישראלים לנוע בין ההתנחלויות בגדה המערבית, המצויות ממזרח לגדר, לבין ישראל (19 מחסומים);
- לפקח על גישה הניתנת למספר מוגבל של פלסטינים, המחזיקים בהיתרים מיוחדים, לישראל ולירושלים המזרחית (15 מחסומים);⁸
- לפקח על הגישה אל ומספר כפרים פלסטינים קטנים המבודדים בין הגדר והקו הירוק (18 מחסומים);
- לפקח על תנועה מסחרית בין הגדה המערבית וישראל (2 מחסומים מסחריים).

בלי קשר לשימוש הספציפי הנעשה במחסומים אלה, כולם עד אחד מגבילים גישה של פלסטינים לאזורים שונים של הגדה המערבית המצויים מעברה השני של הגדר. מתוך 32 המחסומים המאוישים דרך קבע ושאינם ממוקמים לאורך הגדר, 17 ממוקמים על כבישים ראשיים המחברים אזורים שונים בגדה המערבית, 11 מהם ממוקמים בתוך השטח הנשלט על ידי ישראל בעיר חברון (2H), שלושה ממוקמים על דרכים המובילות לשטחים חקלאיים בתוך התנחלויות ישראליות ואחד מהם ממוקם על כביש המוביל לישראל.

12. אמנם רובם המכריע של המכשולים איננו מאויש, כגון חסמי כבישים מקוביות בטון וערמות עפר, ואולם, רובם ממוקמים באופן שהם מתעלים את התנועה הפלסטינית לעבר המחסומים המאוישים, ובכך הם הופכים מחסומים אלה למרכיב מרכזי במערכת הסגרים.

ככלל, תנודות במספר המחסומים נותנות רק אינדיקציה חלקית ביחס למגמות המאפיינות את חופש התנועה הפלסטיני. למעשה, יכולתם של פלסטינים לנוע דרך מחסום נתון משתנה בהתאם למדיניות המיושמת על ידי הרשויות הישראליות באותו מחסום בכל זמן נתון; על כן, חופש התנועה באזור מסויים יכול להשתנות באורח משמעותי, להשתפר או להיות מוגבל יותר כפועל יוצא משינויים במדיניות זאת ובאופן בלתי תלוי במספר הכולל של המחסומים. בנוסף לכך, מאחר והמחסומים לאורך הגדר מאפשרים גישה מוגבלת לאזורים שהיו אילולי כך חסומים לחלוטין, הרי שהפחתה במספר המחסומים האלה תצביע על הרעה ולא על שיפור בחופש התנועה של פלסטינים, ולהפך. לדוגמא: במהלך ספטמבר 2009, הסירו הרשויות הישראליות את מחסום לזרוס, שחלש על הגישה של תושבי קהילה פלסטינית (אל-שאיייה, בעלי תעודות תושב ירושלים), שבודדו על ידי הגדר, מבתיהם לירושלים המזרחית ובחזרה; הסרת מחסום זה הסבה אי נוחות רבה לתושבים, תוך שהיא מאלצת אותם לבצע עיקוף ארוך על מנת להיכנס לירושלים המזרחית.

13. חשוב לא פחות לציין, כי מספר המכשולים בכל זמן נתון איננו משקף היבטים מרכזיים אחרים של משטר הגבלות הגישה המיושמים על ידי הרשויות הישראליות, כדוגמת היכולת להשתמש ולפתח אדמות בשטח C, המשתרע על 60% משטח הגדה המערבית. בתקופת הדיווח הנוכחית, נותר אזור זה במידה רבה מחוץ לתחום עבור פלסטינים. בעוד שרובה המכריע של האוכלוסייה הפלסטינית מתגוררת בשטחי A ו-B, הרי שעתודות הקרקע הגדולות, החיוניות לפיתוח של מרכזי האוכלוסייה העיקריים, מצויים בשטח C, כמו גם חלק ניכר מאדמות המרעה והאדמות החקלאיות. יתר על כן, מאחר ושטח C הינו השטח היחיד בגדה המערבית שהינו בעל רציפות טריטוריאלית, הוא חיוני ביותר ליישום כל מיזם רחב היקף בנושא פיתוח תשתיות.

14. כל בנייה פלסטינית בשטח C, למגורים או לפתוח שירותי בריאות, חינוך, תשתיות, תירות, או תעשייה, כפופה למשטר היתרים ישראלי. הלכה למעשה, פלסטינים מנועים מלקבל היתרים מעין אלה ברוב רובו של שטח C, אשר נרשם בעבר כ"אדמות מדינה" ולאחר מכן נכלל בשטח השיפוט של התנחלויות ישראליות.⁹ בחלקים אחרים של שטח C, שלא הוקצו להתנחלויות, הבנייה והפתוח הפלסטיניים מוגבלים על ידי העדר תוכניות בנייה הולמות. השימוש בשטח C לצורכי מרעה וחקלאות מוגבל גם כן באורח חמור. קרוב ל-45% משטח C (שרובו חופף לשטח השיפוט של ההתנחלויות) הוגדר בעבר כ"שטח אש" או כשמורת טבע. השימוש בשטחים אלה לצורכי חקלאות נאסר רשמית, ואילו במקרה של "שטח אש", אפילו הכניסה אליהם אסורה, למעט עבור אנשים שהוכרו על ידי השלטונות הישראליים כתושבי קבע באזורים אלה.

15. ישראל אחראית בכפוף לחוק ההומניטרי הבינלאומי וחוק זכויות האדם הבינלאומי, לוודא כי הצרכים ההומניטריים של האנשים שחיים תחת הכיבוש הישראלי נענים, ושיש ביכולתם של אנשים אלה לממש את זכויות האדם שלהם, לרבות הזכות לחופש תנועה, עבודה, מחסה, בריאות, חינוך והחרות מפני אפלייה – בין היתר. הקלת התנועה הפלסטינית בין המרכזים העירוניים הינו צעד מבורך. ואולם, יש צורך לנקוט בצעדים נוספים במטרה לשקם את השליטה הפלסטינית במרחבי הגדה המערבית, וזאת על מנת להתקדם לעבר הגשמת המחויבויות שצוינו לעיל. על הצעדים ראשוניים לכלול, בין היתר ולא רק, את ביטול משטר ההיתרים הנלווה לגדר, פתיחת אזורים שהוכרו כשטח צבאי סגור ושמורות טבע לשימוש פלסטיני, הסרת הגבלות הגישה לבקעת הירדן ובתוך העיר חברון והקפאת כל הפעילות ההתנחלותית.

הערות

1. מחסומי עזבת ג'לעוד ועסירה אל-שימאלייה.
2. מחסום עטארה (נפת רמאללה), מחסום מת"ק יריחו (נפת יריחו), מחסום מת"ק קלקיליה (נפת קלקיליה) ומחסום דיר בלוט (נפת סלפית).
3. כזה הוא המצב במחסומים מרכזיים כגון מחסום ואדי נאר, על אם הדרך בין צפון ודרום הגדה, מחסום תפוח, על הכביש הראשי בין מרכז הגדה וצפונה, מחסום חווארה, החולש על הכניסה הדרומית לעיר שכם ומחסום ענב, שבכניסה המזרחית לעיר טולכרם.
4. במהלך חודש ספטמבר הודיעו הרשויות הישראליות על הסרת 100 מכשולים לא מאוישים. על סמך נקודות ציון שסיפק צה"ל באמצעות GPS, עלה בידי אנשי OCHA לאמת את הסרתם בפועל של 35 מתוך 100 המכשולים שצוינו. מתוך הנתונים, 22 נמצאו במקומם, ל-6 היו נקודות ציון שגויות ובאשר ל-37 הנתונים, לא נמצאה בנקודת הציון שהתקבלה כל עדות להמצאות מכשול כלשהו, או להסרתו; בהמשך זיהו אנשי OCHA את הסרתם של 11 מכשולים נוספים, שלא נכללו ברשימת 100 המכשולים של צה"ל.
5. ראו, OCHA, עדכון תנועה וגישה, מאי 2009, עמ' 5-8.
6. בשל אילוצים הקשורים לאיסוף הנתונים בעבר, ומתוך רצון לשמור על עיקביות בהצגת הנתונים, רק 9 מתוך 93 מכשולים המצויים באזור 2H שבעיר חברון, נכללים במניין השוטף של המכשולים שעורך אוצ'ה.
7. נתון זה איננו כולל 84 מתוך 93 מכשולים בתוך אזור 2H שבשליטת ישראל בעיר חברון (ראו הערה קודמת) כמו גם 63 שערים שבגדר, השולטים ומפקחים על תנועה של פלסטינים אל תוך שטחים חקלאיים המבודדים על ידי הגדר.
8. פלסטינים נושאי תעודות זהות ישראליות של 'תושב ירושלים' מורשים אף הם להשתמש במחסומים אלה והם אינם נדרשים להיתרים.
9. סה"כ, קרוב לארבעים אחוזים משטח הגדה המערבית נרשמו במשך השנים כ"אדמות מדינה". רוב רובו של שטח זה הוגדר לאחר מכן כשטח C. ראו, בצלם, גזל הקרקעות, מדיניות ההתנחלות בגדה המערבית, מאי 2002, עמ' 51.

הנוסח המחייב הוא הנוסח באנגלית, לקריאתו פנו לאתר OCHA:

http://www.ochaopt.org/documents/ocha_opt_movement_access_2009_november_english.pdf